

ЖІНКИ-СВЯТІ У ПОЕЗІЇ ВІРИ ВОВК: КИЄВОРУСЬКИЙ І ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТИ З КЕЛЬТСЬКИМИ ПАРАЛЕЛЯМИ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (37) 2017

УДК 821.161.2

Смольницька О.О. Жінки-святі у поезії Віри Вовк: киеворуський і західноєвропейський контексти з кельтськими паралелями; 18 стор.; кількість бібліографічних джерел – 32; мова – українська.

Анотація. У статті аналізуються образи святих жінок у поезії української письменниці у Бразилії Віри Вовк. Образ Єви як праматері людства, через гріх якої людей було вигнано з раю, розглядається в українському та давньоірландському контекстах. Образ святої Едігни (Німеччина) порівнюється з іншими святими жінками – наприклад, Маргаритою Шотландською. Обидві святі були гіпотетичними нащадками Ярослава Мудрого, тому дослідження пропонує зіставлення киеворуського і західноєвропейського контекстів. Перспектива продовження – розвиток образів у річищі релігійного дуалізму та нові паралелі з кельтською історією.

Ключові слова: жінка-святая, міф, гріх, архетип, українська література, шотландистика, Нью-Йоркська група, Віра Вовк.

Постановка проблеми. Звернення до міфічного образу, символу, емблеми, міфологеми, міфосюжету, а, ширше – національних архетипів, – наявні в українській (як і будь-якій іншій) літературі на межі перелому, у пограничній ситуації. Це означає прагнення самозбереження і самовизначення, нарощування та зміцнення власної індивідуальності – особливо за умов формування письменника більшу частину життя поза межами України. Так, прикладом може бути Нью-Йоркська група (далі скорочено НЙГ), виникла у 1950-х рр. і чинна досі. Це угруповання знаменує нове покоління авторів, що виступило проти утилітарності, масовості, примітивізації, соціологізму. Як зазначає О. Астаф'єв, творці НЙГ перенесли мисленнєвий процес «у новий стильовий вектор – у систему неререферентної (незображальної) лірики» [2, с. 3], причому символізм НЙГ стоїть на принципово іншому шаблі, тому що ця символіка «нова, далека від суб'єктивної значеннєвості» [2, с. 3]. Можна виокремити провідну рису – елітарність, яка наближає творчість НЙГ до неокласиків. О. Астаф'єв виокремлює подібність творчості цієї групи також із неоромантизмом, експресіонізмом, екзистенціалізмом, впливом шістдесятників, проте справедливо зазначає, що поети НЙГ «намагаються бути модерністами, але в кожного з них своє ставлення і своє розуміння модернізму» [2, с. 8], не кажучи і про суб'єктивне читачке сприйняття: кожний бачить у тексті саме те, що хоче побачити. Це слід враховувати при аналізі й навіть простому читанні нетрадиційних текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні здобутки НЙГ представлені виданнями збірок поезії, прози, драматургії Е. Андіївської, Б. Бойчука, Б. Рубчака, В. Вовк та ін., проте важливу роль як комплексне уявлення про цей творчий осередок відіграли анто-

логії – «Поети «Нью-Йоркської групи»» (упорядники: О. Г. Астаф'єв, А. О. Дністровий. – Харків : Веста: Вид-во «Ранок», 2003; 2005. – 288 с.). За словами Т. Карабовича, згадана антологія – це «знакова модель інформації про українську еміграцію [англійське: sign model]» [10]; 2005 р. у київському видавництві «Факт» побачила світ антологія «Півстоліття напівтиші». Антологія поезії Нью-Йоркської групи (упорядниці М. Ревакович. – 373 с.); 2012 р. – «Нью-Йоркська група : антологія поезії, прози та есеїстики» (упоряд.: М. Ревакович, В. Габор. – Львів : Піраміда, 2012. – 400 с. – (Приватна колекція). Специфіка творчого світогляду і методу членів НЙГ, зокрема, В. Вовк, неодноразово досліджувалася в українських студіях: це Н. Анісімова, О. Астаф'єв [1 – 3], Ю. Григорчук [8], І. Жодані, І. Калинець, Н. Козіна, С. Майданська, В. Мацько, Т. Остапчук, О. Смольницька [22 – 25], Л. Тарнашинська, В. Шевчук та ін.; польських (Т. Карабович [10], [12]) і американських (Б. Бойчук, Л. Залеська-Онишкевич, Б. Рубчак) працях. Матеріал аналізу пропонованого дослідження, збірка «Жіночі маски», аналізувалась О. Астаф'євим [3], Т. Карабовичем [29], М. Коцюбинською [14, с. 6 – 7, с. 21], С. Ожарівською, Б. Рубчаком [20, с. 382 – 404], О. Смольницькою [23 – 24], З. Чирук та ін., але як насичена символами та архетипами, вимагає розгляду в комплексі інших текстів, у тому числі нової поезії В. Вовк. Так, показовий мотив – протистояння християнства язичництву (у тому числі сучасним явищам), яке часто ототожнюється завдяки демонізму із сатанинським рухом. Згаданий мотив простежується у текстах інших членів НЙГ (наприклад, поезії Б. Рубчака), а також виразно постає у творчості В. Вовк, і цю проблему слід розглянути комплексно та контекстуально. Варто також наголосити на одній особливості: якщо членів НЙГ характе-

ризувала (за словами Ю. Тарнавського) «відразу до традиційних літературних форм» [2, с. 5], то, принаймні, В. Вовк це не стосується, бо спектр її жанрів надзвичайно широкий, і її творчість, поряд із верлібром (досить умовним через особливу ритміку) має зразки сонетів, сонетоїдів, гайку (хоку) тощо, причому ці форми часто класичні (на відміну від переосмислених сонетів Е. Андієвської).

Мета статті – проаналізувати образи пов'язаних з Україною святих жінок у поезії В. Вовк. Поставлена мета передбачає **завдання**: 1) схарактеризувати інтерпретацію архетипового образу Єви як прародительки порівняно із середньовічними джерелами та українським контекстом; 2) простежити спільність образів Анни Ярославни, святої Едігні і Маргарити Шотландської як нащадків Ярослава Мудрого – у західноєвропейському та киеворуському контекстах, причому мотивацією є подібність історії України і Шотландії, історичні та релігійні зв'язки цих двох країн. Слід зазначити, що О. Астаф'єв стверджує під час аналізу мандали (збірка В. Вовк «Мандалія») про вплив цього архетипу на архітектуру: «Цілковито недослідженою у цьому плані постає і концепція Києва, міста апостола Андрія Первозваного» [2, с. 37] – але варто сказати про потребу взагалі дослідити у В. Вовк київський текст і контекст; 3) порівняти в асоціативному біблійному ряді дві знамениті постаті шотландських королів – св. Маргарити (з дому Етелінгів) і Марії Стюарт – у рецепції сучасників обох державних діячок. У статті жінка розглядається як архетипова праматір, свята, грішниця, державна і культурна діячка. Ключові риси: святість/гріх (гріховність), харизма, лідерство.

Виклад основного матеріалу. Концепт гріха часто постає у творах В. Вовк, причому у християнському розумінні [2, с. 34 – 35], як «біблійний код» [2, с. 36]. Природна релігійність, вимогливість авторки до себе і до сучасного мистецтва простежується в її книгах [4, с. 47]. Так, авторка часто наголошує на принципах творчості, у тому числі закликаючи письменників (особливо молодих) не замикатись «в зачарованому колі тільки своєї святости», оскільки це обмежує тематику творів та відповідальність митця за майбутнє, у тому числі за власну державу [4, с. 91]. У поемі «Гріх святости» (2016), яку можна назвати притчею, виразно втілено проблему штучного духовного «імунітету», тобто ізольованого сприйняття дійсності, й невміння протистояти злу (через що добрі наміри мають протилежні наслідки). Оксюморонна назва – адже святість не може бути гріховною – насправді сугестивна, наштовхує на роздуми. Українець святий Лаврентій, герой твору (треба зазначити, що у тексті змальовано і тонкий перехід від української до бразильської дійсності), несвідомо чинить

гріх саме через обмежене сприйняття [5, с. 33 – 40].

У вірші Т. Карабовича – доктора гуманітарних наук, професора Університету ім. Марії Кюрі-Скłodовської (Люблін) – «Портрет Нью-Йоркської групи Юрія Соловія: Віра Вовк» (2017) розгортається асоціативний ряд, побудований на українських традиціях: «Німб святості / намальований довкола / заплетених кіс / на портреті / що висить над тапчаном / у неіснуючий садибі // спалахує в безсонну ніч // німб видно зі схилу Дніпра // та з над бербениці / з сиром / у Кутах // хоча поетеса / ніколи не вважала / себе святою / знала / що у солодкій гріховності / її покликано з ребра існування / до святості» [11]. Вірш створений як враження від обкладинки вищезгаданого видання: «Нью-Йоркська група: антологія поезії, прози та есеїстики» (упоряд.: М. Ревакович, В. Габор). У тексті цитованої поезії наявні як конкретика (Київ – місце зустрічі з інтелігенцією, письменниця регулярно відвідує столицю; Кути – місце дитинства В. Вовк), так і архетипи: зокрема, заплетені коси порівняні з німбом. Якщо дотримуватися католицької іконографії (бо у православному іконописі німб зображається як коло, сяйво довкруг голови, а не як вінець), то виникає асоціація з короною (власне, давня дівоча та жіноча зачіска в українців, литовців та ін. так і задумувалася) – наприклад, у Мадонни. «Ребро існування» натякає на походження Єви – з Адамового ребра, – а, отже, на жіночу сутність поетеси. Через гріхопадіння праматері Єви людей було вигнано з раю – але місія мистецтва спрямована на наближення людини до Бога. Отже, цей вірш може слугувати діалогу текстів – зокрема, контакту з творами В. Вовк, розглянутими нижче.

У вірші В. Вовк «Єва» (збірка «Жіночі маски», 1994, перекладена польською, проаналізована і видана у Любліні Т. Карабовичем, 2014) розгортається складний асоціативний ряд, причому не лише біблійний (текст Святого Письма), але й церковний: архетиповий мотив («буде мій довгий вік / вигнання віком» [6, с. 54]) переходить у поєднання біблійного і власне таїнства (літургійного) з образом євхаристії: «м'якуш гірко-солодкий / наповнить рот – / не святий артос» [6, с. 54]; у польському перекладі (Ewa) – «świętym chlebem» [6, с. 55]. Відчуття забороненого плоду на смак – і несправджене відчуття проскури, квасного хліба, (особливо важливого для християн під час Воскресіння Христового) тут не тотожні: обіцяне сакральне (а насправді профанне – яблуко; до речі, це пізніша версія конкретизації плоду, причому на зображеннях у цій ролі фігурували і виноград, і гранат) не переходить у справжнє сакральне (причастя). Євхаристія проводиться не для всіх, але саме для воцерковлених вірян, (не для оглашених (тих, хто готується прийняти християнство) і не для

язичників, нехрещених чи іншokonфесійних). Кінцівка вірша пропонує несподівано український контекст – архетиповий образ (курсив мій. – О. С.): «...журавлиний ключ замкне / незвідані раї / моїм нащадкам» [6, с. 54]. Це може бути і натяком на вигнанців, українських емігрантів – пісня братів Лепких «Видиш, брате мій». Відтак, утрачений рай – це Україна.

Цікаво зіставити проаналізований вірш і релігійну поезію інших авторів, присвячену цьому образу. Так, анонімна давньоірландська література пропонує такий емоційний вірш «Плач Єви» (X ст.), який у перекладі Олени О'Лір звучить: «Сва я, Адамова жона, / Я в дитей своїх зучала Небо, / В глумі над Христом – моя вина, / Це мені зійти на хрест би треба. // В царському палаці я жила, / Вибір злий приніс мені опалу, / Рада мене вив'ялила зла, / Руку я свою заплямувала. // Яблуко зірвала я одне, / Що застрягло мені в горлі, – доти, / Доки вік жіноцтва не мине, / Не позбавитись йому глупоти. // Звідки на землі узявся лід, / Звідки дихання зими студене, / Звідки пекло, звідки стільки бід, / Звідки страх – якщо не через мене?» [19, с. 78]. Тут на першому плані помітне каяття, яке межує із самоприниженням. «Рада зла», звичайно, натякає на змія-спокусника, а Євина рука запламована гріхом непослуху – зірваним яблуком (і це тлумачиться в передостанній строфі). Також виникають асоціації зі скринькою Пандори: через ослух з боку цієї давньогрецької героїні з відчиненої скриньки вилетіли всі хвороби та нещастя, а на дні залишилася сама надія (недарма вислів «дочка Єви» може мати на увазі й надмірну допитливість як жіночу ознаку, потребу профанізувати сакральне). Отже, можна стверджувати про архетиповість такого жіночого образу. Конкретні кельтські паралелі у вірші (людський гріх – зима, лід, тобто негативні зміни) пропонують візуально сприйняти рай як південний простір з ідеальним кліматом. Це і фантазія невідомого автора вірша, і джерела, які розміщали Едем у долині між річками Тигр і Євфрат. «Царський палац», під яким розуміється рай, означає середньовічну традицію: Господь, Бог-Отець і Бог-Син – Цар, а у земній інтерпретації, відомій європейцям, – король (пізніше його розуміння – сюзерен). Васали (Адам і Єва) порушили вірність сюзерену.

Інший щабель – святі жінки, які спокутували Євин гріх, причому діянням (ключовим християнським принципом). Так, у киеворуському та німецькому контекстах неординарна постать святої Едігни (Edigna von Puch, 1052 – 1109). За поясненням В. Вовк, це «легендарна дочка Анни Ярославни, що бажала повернутися на рідну землю, але залишилася як свята пустельниця в південній Німеччині і жила в дуплі липи» [7, с. 413]. Цей приклад поєднує історизм і традиції релігійного дуалізму (народного

християнства: Едігну ототожнювали з дріадами – мавками – і германськими божествами, її культ був дуже популярним); подібні тенденції – у латиноамериканській традиції. У вірші наголошено на генетичному зв'язку Едігни з Київською Руссю: наполовину французенка, свята мала слов'янську і скандинавську кров. Поетеса увиразнює притлумлені, а потім пробуджені в пограничній ситуації українські архетипи в Едігни, яка не бачила своєї історичної Батьківщини: «чадо Оранти / золоторунне! // потуга крові / тягне нащадків / до колиски сонця» [6, с. 122]. Родовід – і генетичний, і фантастичний (уявний героїні), причому материнський, Оранта втілює Батьківщину Анни Ярославни; відповідно, продовження цього символічного ряду – «чадо Оранти» [6, с. 122] («племіє Оранту» [6, с. 123]). Як аргонавти (неодноразова згадка цих героїв у В. Вовк), Едігна шукала у мандрах міфічне золоте руно, причому її шлях був тернистим («терня мандрів / у днях самотніх» [6, с. 122]). Підсумок – святість героїні, її посмертні дива: «...лишити / із старань по собі / липовий мед» [6, с. 122] – тобто добро, результат подвижництва, праведного життя у липовому дереві. Узагалі творчість В. Вовк часто присвячена праву вибору.

У компаративному аспекті цікаво порівняти інтерпретацію жіночих образів В. Вовк – зокрема, св. Едігни – з кельтським контекстом. У паралелі до Київської Русі постає Шотландія, яка завжди пишалася фактом свого раннього хрещення (так само – Ірландія). Велику роль у цьому факті відіграли місцеві святі: Нініан Вітгорнський (Saint Ninian, бритт, бл. 360 – 432, перший прибулий у Шотландію християнський єпископ, «апостол південних піктів»), Колюмбан (Columba, українською його поезія перекладена Оленою О'Лір та ін.), Кентігерн (гельськ. Cyndeyrn, англ. Saint Mungo, 518 – 614, хрестив Південно-Західну Шотландію) і свята Маргарита Шотландська (St. Margaret of Scotland): «Їхні моці та реліквії незмінно супроводжували шотландське військо» [26, с. 181], (аналогічно – рука Івана Сірка у запорозьких козаків). Зокрема, остання у цьому переліку – одна з найвідоміших святих Шотландії, причому не місцева, а всесвітня, це, державна діячка (королева), просвітниця, меценатка. Вона вважалася небесною покровителькою Шотландії, причому зазначалося, що саме від Маргарити і Малькольма походить пряма лінія шотландських королів [17, с. ХLI], і згадане подружжя сформуло шотландський народ. Цікава ще деталь: покровитель Шотландії – святий апостол Андрій Первозваний. За легендою, він був і в Київській Русі (що згадано вище). Також відомо, що в XI ст., тобто за доби Маргарити Шотландської, ченці-скотти відвідали й Київ та започаткували там свою громаду [27, с. 8].

Маргарита Шотландська (1045, Королівство Угорщина – 16 листопада 1093, Единбург; не плутати з Маргаритою Тюдор) – перша офіційно канонізована шотландська католицька свята [9, с. 211]. Походила з династії владарів Вессекських – Етелінгів [18, с. 2]. Біографічна довідка: «...з дому Едуарда Сповідника, нар. 1045, узяла шлюб із королем шотландським Малькольмом III [Дункельдом Канмором [18, с. 7], який п'ять разів нападав на Англію [27, с. 56]. – *О. С.*], славилася своєю побожністю і милосердям. Умерла 1093 і була 1250 канонізована папою Інокентієм IV» [15, с. 627] (тут не точно: 1250 р. вона була беатифікована, а канонізована 1673 р. [18, с. 13]). Докладніше її життєпис: [18, с. 12 – 13], чудеса та християнський зміст діяльності: [30 – 31] – зокрема, те, що вона передбачила день своєї смерті (як Григорій Сковорода) [30]. Післяобідня молитва згаданої святої досі читається в Шотландії як «молитва Маргарет». День пам'яті – 16 листопада – спільний для шотландських католиків і протестантів.

Треба зазначити важливий момент: Мал(ь)кольм надав Маргариті як вигнанниці політичний прихисток. Є версія, що дідом святої по матері (Агати, яка походила зі Східної Європи) був Ярослав Мудрий; інша версія, що він був дядьком, або вихователем Агати, чи її хрещеним і навіть рідним батьком [9, с. 211] (а хрещена спорідненість прирівнювалася до кровної). Отже, це підстава включити цю діячку до українського контексту, бо генетично Маргарита цілком могла належати киеворуському дому (а ця тематика наявна у поезії В. Вовк). Цікавий коментар про досі збережену «нотку подиву» навіть у сучасних біографіях цієї святої, яка зі статусу біженки набула статусу шанованої чоловіком і народом королеви: «Маргарита – явно «не така», «інша» для тамтешнього життійного контексту. Зате саме «такою», канонічною і близькою, вона виглядає у контексті благовірних княгинь православної Русі» [9, с. 211]. Тут можна залучити український історичний контекст про матріархат і вільніші права жінок (Т. Таїрова-Яковлева, характеризуючи у своїх працях про Івана Мазепу матір гетьмана, Марину Мазепу – у схемі Марію Магдалину, з дому Мокієвську, – наголошувала на українській традиції – жінки як політичної діячки, не замкненої у межі московського терема; дослідниця нагадує, що є версії щодо киеворуського або польського походження більше самостійного жіночого статусу в Україні [26, с. 13]). Для пізніших нащадків свята Маргарита була якраз «така»: наприклад, житійна згадка про те, що поряд із цією королевою змінювався будь-хто, від короля до жебрака [17, с. XXXVIII], нагадує ідеалізовані відгуки оточення про свого короля у п'єсі В. Шекспіра «Хроніка-історія Генріха V» (тобто в обох випадках – ідеал монарха).

Маргарита Шотландська була покровителькою мистецтв і освіти, благодійницею, дуже релігійною. Вона з чоловіком увела Шотландію «у міжнаціональний і глобальний культурний контексти» [18, с. 5]. Дуже освічена, прищепила Шотландії лицарську англо-французьку культуру, причому книжну. Саме ця королева усталила релігійні норми та мораль держави, якою керувала. Реформаторка шотландської церкви – зокрема, більш строго ставилася до таїнства причастя, наголосивши на важливості євхаристії. Треба сказати, що до цієї королеви шотландська церква була слабкою, і політика Маргарити була спрямована на її зміцнення як інституту [27, с. 57]. (Про мову літургії на Британських островах, у тому числі у кельтів, див.: [28, с. 263]). Отже, у політичному та культурному аспектах святу Маргариту можна порівняти з Анною Ярославною, дружиною Анрі (Генріха) I (вірш В. Вовк «Анна-Раїна», щільно насичений українськими архетипами: «в палаті чи паляфіті – / тризубне тавро на сволиці // я постелила багровий килим коханню / що відійшло чорним ходом [у цьому двовірші зашифровано червоно-чорну гаму. – *О. С.*] // <...> і ось усі дзвони роздзвонилися / під чужою китайкою ночі / що почала новий родовід» [6, с. 120]).

На іконах цю католицьку святу зображують з полум'яним серцем (вочевидь, Христовим), намальованим окремо. На нього свята вказує лівицею. Також атрибути св. Маргарити – модель храму, книга, перо, крилатий дракон, якого королева тримає на прив'язі (певно, він – символ язичництва). Так само зображується святий Георгій Переможець. Аналогічно – популярна в образотворчому мистецтві свята великомучениця Марина Антіохійська (ушановувана і коптською православною церквою): ця діячка хресним знаменням перемогла дракона або змія, що загрожував її пожерті (описана у романі Наталени Королевої «Quid est veritas?»). Антитеза хреста і меча як протистояння християнства язичництву – один з наскрізних мотивів Середньовіччя (якщо не згадувати спроби примирити ці символи у хрестових походах). Зокрема, це стосувалося формування нового світогляду у хрещених скандинавів – нащадків норманів (норвежців) у Нормандії (територія сучасної Франції) як синонім виникнення нової культури – у даному разі куртуазної (до речі, досліджуваної та змальованої у поезії та прозі В. Вовк). Те ж саме простежується в киеворуському, шотландському та іншому контекстах. Підсумовуючи рецепцію образу святої Маргарити Шотландської, можна сказати про феномен цієї королеви: жіночна та милосердна, вона сприймалась і як воїн, оскільки надихала у битвах навіть після смерті, і в її іконографії – саме приборканий дракон, а не символ миру. Жінка-лідер, яка очолювала клан або державу, не являла виняткову

рідкість для певних архаїчних культур (кельтських, чорногорської та ін.), але, як правило, за умови відсутності сильного чоловіка – якщо була незаміжною чи вдовою (у християнській Британії та ін. – якщо чоловік перебував на війні, за кордоном тощо, тобто не вдома). Тому гармонійне подружжя державців, де обоє були однаково сильними, справді сприймалось як виняток; К. Михайленко, аналізуючи різні джерела про святу Маргариту, зазначає, що духівник королеви, єпископ Тургот, якому й належить її перше життє, на перший план виводив саме цю святу, а її чоловіка Малькольма – на другий план, причому король змальовувався як чудесно змінений під впливом дружини (отже, це матриархат), а пізніші автори описували королівське подружжя як партнерство, тобто рівних [17, с. XXXVIII]. Але є підстава вважати, що лідером була саме Маргарита. Створені мистецтвом риси цієї святої подібні до характеристик жіночих образів у В. Вовк.

М. Новикова та інші вітчизняні шотландисти протиставляють святу Маргариту Шотландську і Марію I Шотландську Стюарт [13, с. 158], оскільки остання згадана королева не змогла ні здобути авторитету у своїх підлеглих, ні, попри власні освіченість і меценатство, увести державу в загальноєвропейський контекст. (Рецепцію В. Вовк постатей Марії Стюарт і її антагоністки Єлизавети I Англійської Тюдор розкрито: [25]). Якщо розглядати подружжя Маргарита – Малькольм і Марія Стюарт – Генрі Дарнлі, – то впадає у вічі антитеза результатів діяльності обох цих династій. Спільним є хіба що один чинник: світогляд, звички, смаки, релігія тощо в обох королев сформувалися не в Шотландії: у Маргарити Шотландської це Угорщина (де перебував батько майбутньої королеви, Едуард Вигнаець, який так і не став монархом [18, с. 5]), гіпотетично – Київ, тобто двір Ярослава Мудрого: цей князь надав батькам Маргарити (утікачам з Англії) політичний прихисток [9, с. 211], а у Марії Стюарт – Франція. Якщо порівнювати Маргариту Шотландську та змальованих В. Вовк видатних жінок з мудрими та добродієними фемінними біблійними персонажами, то спектр вийде досить широким: Рут (Рута; у В. Вовк, «Рут» натякає на Голодомор: «На стерні я збирала колосся / – не серед блаватів – / у великопісні роки... // не для себе підносила кожен зернину / мов барасулю» [6, с. 58], барасуля – діалектизм: венецька намистина [7, с. 346], у перекладі Т. Карабовича: «sklany rasiogek» [6, с. 59]), Дебора (Девора), Абігайя (Авігайла) та ін.; як мати народу – Рахіль (однойменний вірш В. Вовк вводить її в український контекст, причому вплітаючи і новозавітний: «саван туману на твоїх стигмах, Чернобилу! <...> / де мої дітки невинні Іроде юродивий?» [6, с. 60], причому це алюзія з Євангелія

від Матея (Матвія): «...то Рахиль плаче за дітьми своїми й не хоче, щоб її втішити, бо їх немає», Мт. 2 : 18; «Ірод юродивий» не просто гра слів чи алітерація, бо «юрод(а)» – архаїзм на позначення дурня чи безумця, від ст.-слав. оуродъ, юродъ; пізніше – експресивна лайка). Натомість у сприйнятті представників деномінацій у сучасній Марії Стюарт Шотландії (послідовники Джона Нокса) королева через особисте життя асоціювалася з блудницею (у тому числі вавилонською), а через політику – з Єзавеллю (Іезавеллю) – синонімом злого генія, негативної дружини і володарки (а Дарнлі, відповідно, виступав у ролі царя Ахава). Єзавель була язичницею, послідовницею культу Астарти (Иштар), тобто війни, родчості та розпусти, Еросу і Танатосу; також Ваала та Ашери – божеств зі схожими функціями (I Цар. 17 : 31 – 32) [21, с. 361]. (Інші старозавітні інтерпретації постаті Марії Шотландської: [25]). Марію Стюарт як ревну католичку характеризували саме як «ідолопоклонницю», оскільки протилежні католицизму нові християнські течії не сприймали скульптур, образів та взагалі зображень. Отже, навіть біблійні асоціативні ряди у випадках обох королев антитетичні. (З Єзавеллю також порівнювали Катерину Медичі та Марію I Тюдор Криваву). Якщо розгортати маскулінний асоціативний ряд, то Маргарита Шотландська могла асоціюватися з царями Давидом і Соломоном (до його ідолопоклонства). Марія Стюарт – знову ж таки в шотландському релігійному контексті – могла бути порівнювана з царем Єровоамом. Єровоам (так званий Єровоам I, бо у Біблії їх два) – часто згадуваний у Святому Письмі гріховний цар нового Ізраїльського царства (після бунту десяти з колін Ізраїлевих проти Соломонового сина Ровоама). Відомий лише з Біблії. На кордоні з Юдейським царством у Бетелі (Вефілі) та Дані (північ) наказав поставити ідоли золотих тельців, причому сам офірував їм (3 Цар., 12 : 28). За людське жертвопринесення був покараний тим, що за наказом Божого чоловіка (якого привів до Бетеля Господь) над жертвником усохла рука, а сам жертвник розсипався. Після царевого розкаяння рука зцілилася. Єровоам мотивував ушанування ідолів тим, що це боги, які вивели юдеїв з Єгипту. Інша згадка у Біблії: «I всі мої брати й дід Нафталі, мого предка, – усі приносили жертви бичкові, що Єровоам, ізраїльський цар, завів був у Дані, скрізь по горах Галилейських» (Товит, 1 : 5) – пер. о. І. Хоменка. В юдаїзмі – один з трьох царів, яким заказаний прийдешній світ (через їхнє нечестя). У Дж. Мілтоне (поема «Утрачений рай», «Paradise Lost», книга 1, вірші 484 – 490) цей герой описаний парафразом «The Rebel King» [1, р. 93] – «Бунтівний Цар» при авторській характеристиці гріха ідолопоклонства. В оригіналі: «...the Rebel King / Doubt'd that sin in Bethel and in Dan, / Lik'ning his

Maker to the Grazed Ox, / Jehovah, who in one Night when he pass'd / From Egypt marching, equal'd with one stroke / Both her first born and all her bleating Gods» [1, p. 93 – 95]. У перекладі: «Цар Бунтівний / У гріх цей впав аж двічі, як у Дані / Й Бетелі показав Господній Лик / У образі Вгодіванім Вола, / Мов так Єгова виглядав – Господь, / Що в ніч одну Єгипет обійшов, / Одним ударом збавивши життя / Первороднів і бляння Богів» [16, с. 23] (поетичний переклад мій. – О. С.).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи спільні риси у досліджених святих жінок, варто зазначити про науковцю місію цих постатей, вихід за межі індивідуального спасіння, що зближає їхню релігійну, просвітницьку та політичну діяльність з мистецькою. Характеризуючи НІГ, Б. Бойчук казав, що її члени розуміли роль письменника не як служіння народові: «...роля письменника, вва-

жали, не є служити, а формувати літературу цього народу, тобто частинно формувати сам народ» [2, с. 5]. Так само – описані та переосмислені В. Вовк українські та інші діячки, в чиїх образах помітні сучасні риси. І Рахіль, і Анна-Раїна, і свята Едігна, й інші, які мають спільні ознаки з цими героїнями (свята Маргарита Шотландська), спокутують Євин гріх, а точніше – реалізують нереалізоване їхньою праматір'ю, виступаючи просвітницями і творцями народу (українського, французького, німецького, шотландського), а потім – нації. Сприймаючись як архетипи або міфи, ці жінки відіграють велику роль у формуванні національного світогляду. Компаративний аналіз української і шотландської історії, а саме – права на самовизначення – демонструє перспективу дослідження у цьому напрямку. Таким чином, розширення релігійного та історичного контексту виступить додатковим засобом розкриття.

Література

1. Астаф'єв О. Образ і знак: Українська емігрантська поезія у структурно-семіотичній перспективі. Монографія / Олександр Астаф'єв. – К. : Наукова думка, 2000. – 268 с.
2. Астаф'єв О. [Передмова] / Олександр Астаф'єв // Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія / Упоряд. текстів О. Г. Астаф'єва, А. О. Дністрового; Передм. О. Г. Астаф'єва. – Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2003. – С. 3, 5, 8, 34 – 37.
3. Астаф'єв О. Поети «Нью-Йоркської групи» / Олександр Астаф'єв. – Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М. Гоголя, 1995. – 30 с. (Література української діаспори. – Вип. 6).
4. Вовк В. Бабине літо (остання книга спогадів) / Віра Вовк. – Ріо-де-Жанейро : Contraste, 2016. – 102 с. ; світлини.
5. Вовк В. Гріх святости / Віра Вовк. – Ріо-де-Жанейро, 2016. – 48 с.
6. Вовк В. Жіночі маски – Wira Wowk. Kobiece maski / Віра Вовк ; [Пер. з укр. мови Тадей Карабович]. – Люблин, 2014. – 148 с.
7. Вовк В. Поезії / Віра Вовк. – К. : Родовід, 2000. – 422 с.
8. Григорчук Ю. М. Проза Віри Вовк: виміри сакрального / Ю. М. Григорчук. – Брустурів : Дискурс, 2016. – 364 с. : іл.
9. Казарин В. П., Новикова М. А., Тулуп Э. Р. Зарубежье – Украина – Крым: неожиданные ракурсы (О некоторых кросскультурных реалиях и мотивах у зарубежных писателей от Средневековья до XIX-XX вв.) / В. П. Казарин, М. А. Новикова., Э. Р. Тулуп // Від бароко до постмодернізму. – 2015. – Вип. XIX. – С. 211.
10. Карабович Т. Антологія «Поети Нью-Йоркської групи» (2003) як знакова модель інформації про українську еміграцію / Тадей Карабович // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухолинського. Філологічні науки (літературознавство) : збірник наукових праць / за ред. проф. Оксани Філатової. – 2017. – № 1(19). [У друці].
11. Карабович Т. Портрет Нью-Йоркської групи Юрія Соловія: Віра Вовк / Тадей Карабович // Вірш у форматі листа Тадея Карабовича до Ольги Смольницької від 23 березня 2017 р. (З неопублікованого архіву О. Смольницької).
12. Карабович Т. Проблема мовної парадигми збірки Віри Вовк «Жіночі маски» / Т. Карабович // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Філологія. Літературознавство. – 2015. – Т. 259. – Вип. 247. – С. 45 – 49.
13. Кашникова И. В., Новикова М. А., Стогний М. О., Трош С. Э. Мария I Шотландская: биография и лирика (религиозный и гендерный аспекты) / И. В. Кашникова [и др.] // Культура народов Причерноморья : науч. журнал. – 2013. – № 263. – Т. 1. – С. 158.
14. Коцюбинська М. Метаморфози Віри Вовк : [передмова] / Михайлина Коцюбинська // Вовк В. Поезії / Віра Вовк. – К. : Родовід, 2000. – С. 6 – 7, 21.

15. Маргарита // Большая энциклопедия : Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знания / Под ред. С. Н. Южакова. – СПб. : Библиографический Институт (Мейер) и Книгоиздательское Т-во «Просвещение», 1903. – С. 627.
16. Мілтон Дж. Утрачений рай: Книга Перша / Джон Мілтон / З англійської переклала Ольга Смольницька. – Автор. комп. набір, 2017. – 38 с. (На правах рукопису).
17. Михайленко Е. Святая Маргарита Шотландская: образ королевы в шотландском историописании XII – XIV вв. / Екатерина Михайленко // Vox Medii Aevi. – 2015. – Вып. 1(12). – С. XXXV – XLIV.
18. Новикова М.А., Тулуп Э. Р. Героические женщины-святые в истории и литературе Шотландии (Средние века) / Новикова Марина Алексеевна, Тулуп Эльзара Рефатовна // Электронный архив Таврического национального университета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.readera.org/article/heroyecheskyee-zhenshchyeny-svjatyv-v-vestoryeye-ye-lyeterature-shotlandyeye-0-10185629.html>, на рус. яз., свободный.
19. Плач Єви (X ст.) / З давньоірландської анонімною поезії / Переклала Олена О'Лір // О'Лір О. Проханські пісні : Поезії і переклади / Олена О'Лір. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 78.
20. Рубчак Б. Меандрами Віри Вовк / Богдан Рубчак // Рубчак Б. Міти метаморфоз, або Пошуки доброго світу : Есеї / Богдан Рубчак / Упоряд. Василь Габор. – Львів : ЛА «Піраміда», 2012. – С. 382 – 404.
21. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами. – Ukrainian Bible 63 DC. United Bible Societies 1990 – 55 M.
22. Смольницька О. Католицький символ троянди у поезії Віри Вовк (Ріо-де-Жанейро): контекстуальний підхід / Ольга Смольницька // Теоретична і дидактична філологія. – 2017. [У друці].
23. Смольницька О. Неоміфологічні паттерни в українській літературі: компаративний аналіз поезії Тараса Шевченка і Віри Вовк / О. Смольницька // Шевченкознавчі студії. Збірник наукових праць. – Вип. 19. – ВПЦ «Київський університет», 2016. – С. 141 – 148.
24. Смольницька О. О. Символ східної жінки-лідера у поетичній збірці Віри Вовк «Жіночі маски» (кроскультурний аспект) / О. О. Смольницька // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: «Філологія». – 2016. – Вип. 15. – С. 49 – 60.
25. Смольницька О. О. Старозавітний дискурс у вибраній королівській шотландській поезії кінця XVI – початку XVII ст. у зіставленні з українською мистецькою рецепцією XXI століття / Смольницька О. О. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». – 2016. – Вип. 6. – С. 46 – 53.
26. Таирова-Яковлева Т. Г. Мазепа / Татьяна Таирова-Яковлева. – М. : Молодая гвардия, 2007. – 271[1]с.: илл. – (Жизнь замечат. людей. Сер. биогр.; Вып. 1041).
27. Федосов Д. Рожденная в битвах: Шотландия до конца XIV века / Дмитрий Федосов. – М. : ИВИ РАН, 1996. – 235 с.
28. Ціпко А. Духовна ліствиця давньоукраїнської словесності / Анатолій Ціпко. – К. : «Леся», 2015. – 748 с.
29. Karabowicz T. Idiomatyczny dyskurs prawdy w tomiku wierszy poetki Wiry Wowk *Kobiece maski* / Tadeusz Karabowicz // Вовк В. Жіночі маски – Wira Wowk. *Kobiece maski* / Віра Вовк ; [Пер. з укр. мови Тадей Карабович]. – Люблин, 2014. – S. 139 – 144.
30. St. Margaret of Scotland / Catholic Encyclopedia. – Available at: <http://www.newadvent.org/cathen/09655c.htm>. – Accessed: 04.04.2017.
31. Turgot. Life of St. Margaret, Queen of Scotland / By Turgot, Bishop of St Andrews / Translated from the Latin by William Forbes-Leith, S. J. – Edinburgh : William Paterson, 1884. – 100 pp.

Джерело ілюстративного матеріалу:

1. Milton J. Paradise Lost. Book 1 / John Milton. – Glasgow : Robert and Andrew Foulie, 1750. – 167 pp.

Ольга Смольницкая
ЖЕНЩИНЫ-СВЯТЫЕ В ПОЭЗИИ ВЕРЫ ВОВК:
КИЕВОРУССКИЙ И ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКИЙ КОНТЕКСТЫ
С КЕЛЬТСКИМИ ПАРАЛЛЕЛЯМИ

Аннотация. В статье анализируются образы святых женщин на примере поэзии украинской писательницы в Бразилии Веры Вовк. Образ Евы как праматери человечества, за чей грех люди были изгнаны из рая, рассматривается в украинском и древнеирландском контекстах. Образ святой Эдигны (Германия) сравнивается с другими святыми женщинами – например, Маргаритой Шотландской. Гипотетически обе святые были потомками Ярослава Мудрого, поэтому исследование предлагает сопоставление киеворус-

ского и западноевропейского контекстов. Перспектива продолжения – развитие образов в русле религиозного дуализма и новые параллели с кельтской историей.

Ключевые слова: женщина-святая, миф, грех, архетип, украинская литература, шотландистика, Нью-Йоркская группа, Вера Вовк.

Olha Smolnytska

**THE SAINT WOMEN IN THE POETRY BY VIRA VOVK:
KYIV-RUS' AND WESTERN EUROPEAN CONTEXTS
WITH CELTIC PARALLELS**

Summary. The article analyzes the images of women saints as an example of poetry by Ukrainian writer in Brazil Vira Vovk. The character of Eve as the mother of mankind, because of her sin the people were driven out of Paradise, is reviewed in the Ukrainian and Old Irish contexts. The image of Saint Edigna (Germany) is compared with the other holy women – for example, with Saint Margaret of Scotland. The both saint women were hypothetical descendants of Yaroslav the Wise, so the research offers a comparison of the Kyiv-Rus' and Western European contexts. The perspectives of this study is the development of characters with the religious dualism and the new parallels with the Celtic history.

Key words: the saint woman, myth, sin, archetype, the Ukrainian literature, the Scottish Studies, the New York group, Vira Vovk.

Стаття надійшла до редакції 10.04. 2017 р.

Смольницька Ольга Олександрівна – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу української філології Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України.